

Uloga i značenje sikofanata, sinegora i logografa u atenskom sudskom postupku¹

UDK: 347.9(48)

Sažetak

Rad se bavi istraživanjem uloge i značenja sikofanata, sinegora i logografa u atenskom sudskom postupku nastojeći ih prikazati u atmosferi demokratskog ozračja polisa kakvo je vladalo za vrijeme već pomalo dekadentne demokracije u kojoj demos drži čvrstu, ali poput Aristofanovih likova i tragikomičnu ulogu pravедnika i tužakala, te pravnog znalca i nenametljivog šutljivca. Sve su to osobine onih koji sude, ali i onih koji su u postupku stranke ili sudionici na bilo koji drugi način. Mogućnost da svatko tuži onoga koji čini polisnu štetu i dobije u određenim slučajevima svojevrsnu naknadu izrodila se u negativnu pojavu čiji naziv se i danas koristi u svom najgorem značenju. No, pri tome valja naglasiti da je polis poznavao i primjenjivao mehanizme pravne zaštite kojima se sikofanstvo nastojalo spriječiti, ne dirajući u prava svih građana da i dalje tuže po svojim saznanjima i savjesti. Uz sikofante vrlo je interesantna uloga i sinegora te logografa. Iako su ovi prvi uglavnom prikazani kao začetnici odvetništva, zauzeli smo suprotno mišljenje. Naime, sinegori najčešće nisu pravni znalci pa se čini pravednije to značenje dati logografima koji sami, osobno ne sudjeluju u sudskim postupcima.

Ključne riječi: Atena, sudski postupak, graphe tužba, sikofant, sinegor, logograf.

1. Uvod

Atensko je pravosuđe u vrijeme kasnije demokracije bilo u rukama tzv. porotničkog proletarijata koji se na sudu pojavljivao uglavnom kako bi na lak način zaradio nadnicu. Naime, nakon demokratskih promjena od 595.g.pr.n.e. sva je vlast bila u rukama atenskog demosa koji će zanesen ratnim uspjehom i međunarodnim ugledom izgubiti početni entuzijazam i čistoću. Uvođenje *misthografie*, plaće za sudjelovanje u vlasti, nije pobudilo već oslabjelo politički interes i potaknulo odgovornost, kako je to zamislio Periklo, već je pobudilo sitne interese pojedinaca i potaknulo spletke i nemoral. U neredu, tako svojstvenom društvima u kojima se početni ideali pretvore u svoju suprotnost,

¹ Ovaj rad izmijenjen je i dopunjen dio diplomskog rada „Organizacija sudstva i sudski postupak u Ateni“ Jelene Pilipović, pisan na Katedri za opću povijest prava i države, pod mentorstvom doc.dr.sc. Zrinke Erent-Sunko.

održavajući se umjetnim i krivim mehanizmima, izgubili su se dobrobit polisa i časno postupanje kao osnova djelovanja. Organizacija sudstva te sudski postupak kao demokratsko sredstvo očuvanja javnog i privatnog interesa postali su poligoni lake zarade. Sudski su poslovi bili dostupni svima, pa tako i onima niskog morala i duha koje je manje privlačila skromna naknada, a mnogo više mogućnost primanja mita.² U takvom ozračju važno je istaknuti ulogu onih subjekata u sudskom postupku čija je uloga iniciranje postupka u svrhu zaštite općeg dobra te onih koji pomažu strankama, odnosno pozvani su djelovati u njihovu interesu.

Cilj ovog rada je istražiti granice djelovanja spomenutih osoba kao subjekata sudskog postupka³ i njihovu ulogu, kako bismo mogli donijeti zaključke o njihovu funkcioniranju u demokratskom uređenju starog vijeka. Oni bi trebali činiti bazu istraživanja i propitivanja o sličnostima i razlikama, tj. usporedbama s osobama koje istu ili sličnu ulogu u sudskom postupku imaju danas.

Kao jedno od mogućih pitanja vezanih za spomenutu usporedbu javlja se i pitanje o stavu prema „parničanju“ kao jednom od dijelova sudskog postupka nekad i danas. Čini se da bismo se u tu svrhu mogli poslužiti mišljenjem prema kojem je Atenjanima „parničanje“ bilo jedna od pozitivnih značajki demokracije⁴ dok npr. antropolozi u SAD-u smatraju da su danas rasprave o parničarenju u SAD visoko politizirane i završavaju tek pretpostavkama o pravoj ulozi parničarenja u društvu⁵, što bi trebalo značiti da je pozitivna uloga zamijenjena nejasnom, ako ne i negativnom. Ovo razlikovanje uvelike nam govori o svjetlu u kojem su atenski građani nekada vidjeli i ocjenjivali objekte našeg rada - sikofante, sinegore i logografe kao subjekte u postupku, kao i o svjetlu u kojem građani promatraju i ocjenjuju rad odvjetnika ili tužilaca u državama koje se danas smatraju demokratskim uzorom. Valja spomenuti da su stari Atenjani unatoč pozitivnom sagledavanju parničarstva bili svjesni mogućnosti njegovih zloupotreba, no javni interes koji je mogao biti sačuvan, i nakon što su naknade i mogućnost uključenosti velikog broja građana u javnim poslovima uzeli maha, ipak je prevladao strah od njih.

² V. Friedell, E., Povijest Grčke kulture. Život i legenda predkršćanske duše, Zagreb, 2001, str. 155.

³ Prema suvremenom poimanju samo sikofant bi bio stranka, sinegor neka vrsta punomoćnika, tj. odvjetnika, a logograf treća osoba u postupku. No, suvremene definicije i kategorizacije u svrhu usporedbi valja koristiti oprezno. O strankama u postupku i trećim osobama danas v. Dika, M., Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku, Zagreb, 2008.

⁴ Diobe vlasti nije bilo niti razlike u izboru članova vijeća (*bule*) od izbora sudaca-porotnika, helijasta, osim broja. Demokracija se u svoje zlatno doba ostvarivala aktivnošću građana tj. sudjelovanjem u vlasti bez ikakve naknade u skupštini, vijeću i sudskim organima. O sudjelovanju i ostvarivanju vlasti naroda Raaflaub, K., A., Ober, J., Wallace, R.W., *Origins of Democracy in Ancient Greece*, Berkley, Los Angeles, London, 2007.

⁵ Tako Christ, M., R., *Sycophancy and Attitudes to Litigation*, str. 1, dostupno na http://www.stoa.org/projects/demos/article_sycophancy?page=2&greekEncoding, posjećeno 16.05. 2012.

2. Privatna i javna tužba i postupak

Prema tomu je li povrijeđen privatni ili javni interes, razlikuje se privatni i javni sudski postupak odnosno, privatna⁶ i javna tužba.⁷ Privatnu tužbu - *dike*⁸, može podnijeti samo onaj kojem je povrijeđen njegov privatni interes (njegov skrbnik ili u slučaju ubojstva obitelj umrlog), a javnu - *graphe*⁹, svaki građanin, svatko tko želi (*ho boulomenos*). Pri tome tužitelj nastupa radi zaštite općeg interesa iako je pri počinjenju djela mogao biti povrijeđen i njegov privatni interes ili interes neke treće osobe. Kod javnih tužbi, dakle, utuženo djelo i njegove posljedice utječu na cijelu zajednicu i tim bi se postupkom trebalo ostvariti opće dobro. Osoba koja je pokrenula privatni postupak, dakle oštećeni koji je podnio *dike* tužbu, može u svakom trenutku odustati od zahtjeva i prekinuti spor, pri čemu sam snosi troškove sudskog postupka. Javni postupak se ne može prekinuti, jer je u općem interesu da se navodi tužitelja ispitaju do kraja. Troškove postupka kod *graphe* postupka snosi država. Većinu privatnih tužbi rješavali su arbitri, *diaitetai*, dok su javne tužbe razmatrali arhonti u prethodnom postupku, *anakrasis*. U privatnim postupcima stranke su imale ograničeno vrijeme za svoje govore pa se u jednom danu moglo riješiti više slučajeva, dok je postupak po javnoj tužbi trajao čitav dan. Kod privatnih tužbi sporna stvar ili novčana kazna pripada tužitelju, a kod javnih državi. Kod privatnih

⁶ Vrste privatnih tužbi:

dikē pseudomartyriōn – privatna tužba zbog lažnog svjedočenja. V. Avramović, S., Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, Beograd, 1991, str. 98.

dikē engýēs – privatna tužba protiv jamca. V. Avramović, Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, str. 98.

dikē kakegorias – privatna tužba protiv klevete. V. Avramović, S., Hybris u antičkoj Atini. pravni aspekti i savremeni izazovi, Novi Sad, 2008, str. 214.

dikē biaion – privatna tužba za zaštitu od sile i nasilja (kaznena djela silovanja, ubojstva, nasilnog oštećenja tuđe stvari, razbojništva, krađe uz primjenu sile) V. Avramović, Hybris u antičkoj Atini. pravni aspekti i savremeni izazovi, str. 204.; Avramović, Uporedna pravna tradicija, Beograd, 2010., str.123.

dikē klōpes – privatna tužba protiv krađe. V. Avramović, S., Uporedna pravna tradicija, str. 123.

dikē aikeias – privatna tužba zbog napada (ugrožavanja fizičkog integriteta), Avramović, S., Hybris u antičkoj Atini. pravni aspekti i savremeni izazovi, str. 204.

dikē apostasiou – privatna tužba protiv stranca koji nema skrbnika, prostatesa. Kazna je bila oduzimanje imovine i prodaja u ropstvo na javnoj dražbi. Tužba je bila privatna a ne javna zato što je tužitelj imao pravo na dobit od prodaje stranca i njegove imovine. V. Hansen, M. H., The athenian democracy in the age of Demosthenes. Structure, principles and ideology, 1991, str. 117.

dikē phonou – privatna tužba za ubojstvo. V. Hansen, M. H., The athenian democracy in the age of Demosthenes. Structure, principles and ideology, str. 193.

⁷ Neki primjeri javnih tužbi prema Musiću:

slučaj kada tužitelj zatečenog počinitelja odvede magistratima, kada magistrat dovede na mjesto gdje se čin dogodio ili gdje počinitelj boravi, kada tužitelj prijavi da netko prisvaja prava koja mu ne pripadaju, kada tužitelj prijavi da netko prisvaja javno dobro ili oštećuje javne interese, prijava slučaja u kojem netko drži zaplijenjenu stvar kao svoju, prijava *eisangelia* i probola. U prva tri slučaja počinitelj je bio protivoren ukoliko nije osigurao tri jamca. V. Musić, A., Nacrt grčkih i rimskih starina, Zagreb, 1942., str. 22.

Ostale javne tužbe prema grčkim nazivima:

graphe lipotaxiou – javna tužba za dezertstvo. V. Hansen, M. H., The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. Structure, principles and ideology, Oxford, 1991., str. 193.

graphe xenias – javna tužba koja se pokretala u slučaju braka između građanina i stranca. V. Hansen, The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes, str. 100.

graphe (ili eisangelia) kakōseōs orphanoú – javna tužba koji se vodi zbog narušavanja interesa štitičnika od strane skrbnika. Atenjani su smatrali da je to zločin protiv polisa, jer siročad i maloljetnici nisu mogli sami pokrenuti parnicu pred sudom. V. Hansen, The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes, str. 203.; i Avramović, Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, str. 98.

⁸ MacDowell navodi uz taj naziv koji se obično koristio i puni naziv „*dike idia*“. V. MacDowell, D.M., The Law in Classical Athens, Ithaca, New York, 1986., str. 59.

⁹ Tako se naziva stoga što su prije 4. st.pr.n.e. javne tužbe morale biti pismene da bi od tada i javne i privatne trebale biti podnesene pismenim putem. Neki izvori „*graphe*“ naziv pripisuju Solonu jer je on uveo mogućnost da tužbu podnese svatko tko želi, no čini se da nema dokaza koji bi to potvrdili. V. MacDowell, The Law in Classical Athens, str. 57.

sporova presudu izvršava sama stranka, a kod javnih državnih organa¹⁰. Za tužitelja koji odustane od javne tužbe ili „izgubi“ parnicu određuje se kazna od 1000 drahmi, pa čak i smrtna kazna ukoliko se radi o neprocjenjivoj šteti izazvanoj pokretanjem postupka društvenoj zajednici. Ni kazna djelomične *atimije* (obeščašćenja) koja je često pratila novčanu, nešto blaža od smrtne, nije bila za podcijeniti.

Značenje pojmova „privatna“ i „javna“ tužba kao i „privatni“ i „javni“ sudski postupak ne može biti strogo definirano zbog isprepletenosti privatnih i javnih interesa, kao i poteškoća da se u nekim slučajevima odredi o kojem se interesu radi. Također valja napomenuti da se pojmovi privatnog i javnog, općeg interesa, razlikuju od suvremenih, iako bismo mogli reći da kriteriji za razlikovanje privatnog i javnog postupka ipak imaju nekih sličnosti s kriterijima za razlikovanje građanskopravnog i kaznenopravnog postupka u suvremenom pravu. Razlikovanje privatnog i javnog u Ateni mogu približiti konkretni primjeri. Npr. za kaznena djela ubojstva ili silovanja podnosile su se dike tužbe, dok je za neodgovorno raspolaganje imovinom u slučaju smrti, neuredno ispunjavanje bračnih dužnosti epiklerinog muža ili loše postupanje skrbnika prema štitičniku uslijedila *graphe* tužba¹¹. Polis je u ovim slučajevima trebao funkcionirati kao cjelina koja štiti one koji iz bilo kojeg razloga ne mogu sami poduzimati radnje kojima bi ostvarili svoja prava. Za veleizdaju, dezertstvo i pronevjeru javnih sredstava slijedila je, dakako, javna tužba. Kako su se privatno i javno često ispreplitali, bilo je i slučajeva, kao što je to npr. bilo u slučaju podmitljivih magistrata, kod kojih je postojala mogućnost izbora postupka¹². Pri toj mogućnosti razlikovali su se početak postupka kao i kraj, no središnji dio postupka od prethodnog postupka do sudskog glasovanja uvijek je bio isti¹³.

Mogućnost da svatko prijavi i tuži za počinjenje djela učinjenog protiv općeg dobra uvodi Solon koji je smatrao da poštivanje zakona i ponašanje građana u skladu s njim treba biti briga svih građana¹⁴. Do tada, građani su mogli svoje prijave o počinjenim prijestupima samo neformalno iznijeti magistratima ukoliko oni sami nisu oštećena strana.

Iako bi tužitelji u javnim postupcima trebali imati druge pobude, ukoliko se radi o zaštiti državnog fiska, pripast će im dio kompenzacije kao naknada za njihov trud. Izgleda da se baš zbog te naknade, odnosno koristi dobivene ulaganjem tužbe i pokretanjem postupka razvilo sikofanstvo koje je uz osnovno značenje poprimilo i negativno.

3. Sikofanti

Sikofanti, (*sykophantes*) su na neki način obavljali posao državnog odvjetništva¹⁵ ili bolje rečeno državnih tužitelja. Ulagali su tužbe protiv počinitelja koji su svojim djelima i ponašanjem štetili javnom interesu. No, pri tome su i sami imali određeni interes.¹⁶ Iako su pravo i obvezu da utuže počinitelje djela koja štete polisu imali svi građani (koji bi u određenim slučajevima u kojima se radilo o zaštiti državnog fiska imali pravo i na dio

¹⁰ V. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, I knjiga, Zagreb, 1994., str. 114.

¹¹ V. Avramović, *Uporedna pravna tradicija*, str. 125.

¹² Čak sedam načina pokretanja postupka. V. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*, str. 193., 194.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ V. Plutarch, Solon, 18., V. Plutarch, *Lives*, tr. Perrin, B., Cambridge, Massachusetts, London, 1998., str. 453.

¹⁵ Možda bi se pojam tužitelj ipak više odnosio na imenovane osobe. Među takvim imenovanim „javnim tužiteljima“ treba spomenuti magistrata kada iznose slučaj pred porotu, deset sinegora imenovanih za tužbe protiv bivših magistrata te one koje imenuje Skupština ili Vijeće za pojedine slučajeve. Nadležnost državnog odvjetništva v. Zakon o državnom odvjetništvu (N.N. br.76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11)

¹⁶ U početcima vjerojatno taj privatni interes nije bio primaran. Tužbe bez osnova, zbog ucjene ili u interesu nečijeg neprijatelja, postaju praksa tek kada se naknada ustaljuje, odnosno neki počinju od toga živjeti. Vidi o naknadama u postupcima povodom *phasis*, *anagraphe* i *graphe* kod MacDowella, *The Law in Classical Athens*, str. 62.

sredstava na koja se odnosila presuda), sikofanti su se izdvajali gotovo kao profesija zbog same mogućnosti da pravovremenim otkrivanjem ponašanja štetnog po zajednicu ostvare sebi korist. Pa ipak, bez obzira na određeni broj ljudi kojima je u prvom planu bilo ostvarenje vlastite koristi, za atenski pravni sustav djelovanje u interesu polisa bio je dio moralnog lika, a sudovi u kojima je sudio narod jedan od temelja sustava. Stoga, a posebice zbog činjenice da se ne radi o ljudima koji su vezani za posebnu vrstu *graphe* tužbe koja bi se odnosila na određeno djelo ili počinitelja,¹⁷ već više o pojmu koji se izdvojio iz općeg u momentu kad je došlo do mogućnosti zlouporabe prava, ne bismo sikofantstvo izdvojili kao posebnu profesiju. Subjekti sudskog postupka, u prvom redu govornici (npr. Lizija, Demosten, Izokrat), u svojim su istupima češće spominjali vršenje radnje od strane sikofanata ili „sikofantstvo“ no samu imenicu „sikofant“. To više svjedoči o postojanju određenog ponašanja nego o određenom zanimanju,¹⁸ ma kakvi bili primarni poticaji spomenutih tužitelja.

Mogućnost ostvarenja osobne koristi otvarala je vrata zlouporabi zbog koje se pojam „sikofant“ ili „sikofantstvo“ i danas koristi kao pogrdan.

Sami pojam „sikofant“ izvorno je označavao čovjeka koji otkriva i prijavljuje ljude koji su na zabranjen način izvozili smokve¹⁹, a tek potom (od drugog dijela 5. st. pr.n.e.) njuškalo i denuncijanta. Često se u antičkim komedijama sikofanti spominju kao „atenska zla“ pa u Aristofanovim „Aharnjanima“, onoga koji provjerava što se prodaje na tržnici i uočava Megaranina koji prodaje praščiće koje želi kupiti Dikeopolid, naziva „njuškalom“ koje špijunira te jadikuje: „Golema to je za Atenu nevolja“²⁰. Iako se, kako smo naveli, na „parničarenje“ gledalo kao na pozitivnu osobinu demokracije kojoj je cilj bio zaštita nje same, sikofanti nisu bili omiljeni u Ateni najviše zbog mogućnosti spomenute zlouporabe koja je podrazumijevala mogućnost ucjenjivanja,²¹ kao i straha koji su građani polisa trpjeli od sikofantskog nadzora. Pod nadzorom su bili svi, no to su u prvom redu dakako bili značajniji i imućniji građani, koji su s obzirom na svoj status mogli biti u situacijama koje su na ovaj ili onaj način mogle biti prijetnja dobrobiti Atene. Optužbe protiv značajnijih ljudi demos je shvaćao kao oznake pravog patriotizma i odanosti kolektivu pa su se one često i iznosile, a ozračje netrpeljivosti postojalo je prema optuženome od samog početka. Sudovi sastavljeni od helijasta, tj. demosa manje su bili skloni bogatima u kojima su vidjeli ostatak aristokracije²². To je sikofantima davalo dodatni poticaj za djelovanje. Bilo je slučajeva kad je tužitelj optužbama protiv drugih čak prikrivao djela koja je sam počinio, a uz to je sam sebe prikazivao kao domoljuba kojem je jedini cilj pružanje pomoći polisima te očuvanje postojećih zakona i poretka. Pitanje je kako su Atenjani razlikovali građane koji su pokretali *graphe* postupak bez nemoralnih pobuda (dakako, ako pod nemoralnim pobudama ne podrazumijevamo svojevrsnu naknadu koja mu je pripala kao nagrada za polis izgubljenju dobit ili učinjenu štetu), od onih koji su poznati pod pojmom „sikofant“ i iza čije brige za polis postoji ucjena ili zlonamjerna prijava. Je li se možda taj pojam odnosio na sve one koji su pretjerano pokazivali brigu za javno dobro, tj. prije svega državni fisk? Je li se taj naziv odnosio samo na već „etablirane“ tužitelje? Kako su Atenjani detektirali tužitelja koji je ucjenjivao

¹⁷ V. Cartledge, P., Millet, P., *Nomos: Essays in Athenian Law, Politics and Society*, Cambridge, 2002., str.93.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Neki izvori oprezno navode da je porijeklo riječi nepoznato unatoč mnogim objašnjenjima. Prema istima izvjesno je da je u suvremenom rječniku to sinonim za nepravednog tužitelja. V. MacDowell, *The Law in Classical Athens*, str. 63.

²⁰ V. Aristofan, *Aharnjani*, Zagreb, 2004., str.113.-129.

²¹ Mnogi izvori navode tu kvalifikaciju sikofanata. V. Dillon, J.M., *Morality and Custom in Ancient Greece*, London, 2004., str.90.i 162.

²² Usp.Lofberg, J.O., *The Sycophant-Parasite*, *Classical Philology*, vo.15., no.1., 1929., str. 61.-72., dostupno na <http://www.jstor.org/stable/263545>, posjećeno 2.04.2012.

ili zlonamjerno prijavljivao nekog od sugrađana? Zbog čega su pojedini građani polisa trpjeli strah od nadzora ako njihovo djelovanje nije bilo protupravno? Odnosno, zbog čega povjerenje u demokratski poredak nije bilo veće? Tim više što su za neosnovane i zlonamjerne tužbe izricane navedene kazne.

Odgovori na ova pitanja nisu vezani za pravo. Čini se da je atenska demokracija trpjela bolesti suvremenih. S jedne strane želja za pravnom državom, s druge prezir prema onima koji bi svojom prijavom, a temeljem svojih saznanja, ukazali na djela počinjena na štetu društva.

Izgleda da je bilo građana koji su se hrabro suočili s optužbom i pri tome iznijeli da se radi o tužbi podnesenoj pod pritiskom osobnih neprijatelja. Takav slučaj iznosi Lizija u slučaju protiv bogatog Atenjanina kojeg se optužuje za uklanjanje sadnice masline²³. Optužba nema dokaza niti svjedoka, dok je optuženi vjerodostojno iznio svoju obranu i pokazao kako se poštenu građanin ne treba bojati lažnih objeda. Ostaje za dvojbu radi li se o stvarnom slučaju ili Lizijinom boljem prikazivanju stvarnosti. U drugom slučaju optuženi se brani objašnjavajući razliku između prijave i klevete od kojih je ova druga, prema njegovim riječima, podnesena od „plaćenih slugu“²⁴.

Ukoliko se u Ateni petina sudaca nije suglasila s podnesenom tužbom, sikofant je (kao i svaki tužitelj u takvom slučaju) morao platiti kaznu od 1000 drahmi. Petina suglasnih nije bila problem s obzirom na broj helijasta u vijećima tog najvišeg sudskog tijela u Ateni (vijeća 201, 501 i 1001 član). Kazna pak od 1000 drahmi bila je visoka pa je u slučaju njenog izricanja tužitelj često puta bio prisiljen pozajmiti novce. Neozbiljne optužbe na taj su način mogle upropastiti tužitelja. Bilo je to posve opravdano i u skladu s demokratskim načelima budući je sama prijetnja da će se neka stvar otkriti i iznijeti pred puk izazivala nelagodu koja je mogla izazvati opću nesigurnost. Polis nije želio staviti interes pojedinca pred interes kolektiva niti omogućiti korištenje suda koje bi umanjivalo autoritet te institucije (!). No, tužitelj je mogao biti i bogati građanin kojem kazna od 1000 drahmi nije izazivala nikakav problem. Uz to, postojala je mogućnost da se kazna podijeli s nekim istomišljenikom kojem bi uništenje optuženoga bilo od osobitog interesa. Često bi, kao što je spomenuto, optuženome bilo neugodno „natezati se u javnosti“, a često se radilo i o prijestupima, poput bezbožnosti ili rasipanja očevine, kod kojih je obrana bila vrlo složena, čak i nemoguća. S obzirom na ugled koji je mogao biti doveden u pitanje, spomenuto „natezanje u javnosti“, djela o kojem se radilo, mogućih prijetnji i ucjena, a posebice činjenice da je bilo (kao u svim društvima do danas) i „čudorednih“ građana kojima svjedočenje na ovaj ili onaj način nije bio problem „sikofantija“ je s vremenom poprimila značenje „krive optužbe“. Može se pretpostaviti da sikofantima često nije bilo stalo do postupka, nego do potajnog otkupa da do njega ne dođe. Ovo je osobito mogao biti slučaj u postupcima s krajnje neizvjesnim ishodom u kojima bi potencijalno optuženi bio neki častan i pošten građanin kojem je osobito bilo stalo da se ne vodi nikakav postupak i da se njegovo ime ne spominje na sudu. Poštenu, „obični“ ljudi su, ako su ikako mogli, izbjegavali sud dok bi ga sikofant izbjegavao jedino i najčešće samo zbog kazne koja bi mogla uslijediti zbog neosnovane tužbe. Moglo se dogoditi i da je tužba bila osnovana, ali sikofantova naknada zbog vrijednosti spora mala pa je bio isplativiji sporazum s mogućim optuženikom. Isplativiji bi mogao biti sporazum s optuženim i u slučaju odustanka od tužbe tijekom spora jer bi postojala mogućnost da optuženi sikofantu tajno nadoknadi onih 1000 drahmi koje bi morao platiti kao kaznu zbog odustanka. Mogućnost ostalih zlouporaba²⁵ i malverzacija bila je dakako široka

²³ V. Lysias, trans. W.R.L. Lamb, London, New York, 1930., str. 144.-168., dostupno na <http://archive.org/details/lysiaslamb00lysiuoft>, posjećeno 16.05.2012.

²⁴ Aeschines, 2,144 i 2,145. On the Embassy. V. Aeschines, The Speech in the Embassy, trans. C.D. Adams, 1919.

²⁵ U Rockhamovom engl. prijevodu Aristotelovog Ustava atenskog spominju se „malicious informers“.

onoliko koliko je bilo mogućnosti djelovanja suprotno općem dobru, od „kupovanja šutnje“ do kupovanja sudaca i odbacivanja tužbe. Svatko je mogao nagovoriti i nekog drugog da umjesto njega podnese tužbu. Time bi u slučaju odbacivanja tužbe dotični mogao izbjeći kaznu i sam se kasnije uključiti u postupak kao npr. sinegor.

Postojala je mogućnost tužbe i protiv sikofanta. Radilo se o slučajevima kad je manipuliranje mogućnošću javne tužbe koja je nekome mogla donijeti korist kod demosa prešlo granicu tolerancije, odnosno kada je bilo očito da je tužitelj (sikofant) bio zlonamjeran jer ne može, kako je spomenuo Demosten u „Govoru protiv Theocrina“ dokazati „da su se dogodile stvari koje navodi“²⁶. Svakako je u slučaju tužbe za sikofanstvo pred porotom bio težak posao. Osim u graphe postupku te u postupku *eisangelia* pred Vijećem 500, sikofanta je svaki građanin mogao optužiti i pred Narodnom skupštinom u postupku *probole*²⁷. Prijave su zaprimane jednom godišnje, na redovnom zasjedanju šeste pritanije, a moglo je biti prijavljeno najviše tri domaća građanina, tj. Atenjana i tri stranca²⁸. Vjerojatno mjere protiv sikofanata nikada nisu bile preoštre. One bi utjecale na broj javnih tužbi i zaštitu dobra od značenja za polis. Vlast demosa i organizacija sudstva po načelu „narod sudi“ sama po sebi podrazumijevala je pravo svakoga na tužbu, iako je to moglo dovesti do apsurdna koji su i sami Grci ismijavali. Šteta koju su sikofanti mogli učiniti pojedincu pa i korist koju su sami mogli dobiti očito je bila puno manja od koristi koju je imao atenski demokratski poredak. Položaj sikofanata osiguravala je i činjenica da nije bilo policijskih organa koji bi podnosili prijave.

Prema Demostenu kazne za sikofante nisu bile česte. On kaže: „Još niste kaznili nijednog sikofanta kako on to zaslužuje svojim nevaljalstvom, nego stalno pristajete da ih slušate, baš kao da se spas demosa sastoji u tolikim optuženim i sikofantima. Na agori su viđeni kako promiču tamo-amo vrebajući žrtve za iskorištavanje. A budući da nisu imali ništa, a obogatili su se tim svojim poslom, nisu čak ni zahvalni, nego se izvlače pričajući kako je nepostojan demos, kako je neugodan, nezahvalan!“²⁹ Teško je tvrditi koliko su kritičari sikofanata bili u pravu, a koliko se radi o antagonizmima prema onima koji su zarađivali na zapravo dopušteni način. Katkad su antagonizmi prema toj „vrsti“ tužitelja išli toliko daleko da se kao kazna za sikofante predlagala kombinacija posebnog postupka protiv sikofanata, *probole* i *graphe sykphantias*, i postojeće kazne koja slijedi ukoliko za optužni prijedlog ne glasuje petina glasova sudaca^{30, 31}.

Sredinom 4.st.pr.n.e. trgovački propisi ozakonjuju *endeixis* i *apagoge* tužbe protiv sikofanta koji je optužio brodovlasnika ili veletrgovca bez osnova³².

4. Sinegori

Sinegor (*synēgoros*) tj. „onaj koji govori zajedno“³³ je osoba (ili više njih) koja nastupa pred sudom da bi pomogla stranci od koje se, s obzirom da odvjetništvo kao profesija nije postojalo, očekivao samostalan istup³⁴. Istup nekog čovjeka, poput odvjetnika

²⁶ Cit. Demostenes, 58,11. Against Theocrenes.

²⁷ Tako Isokrates, *Antidosis*, 15,314. V. Isokrates, trans. G.Norlin, Cambridge, London, 1980. *Antidosis* je napisan za fiktivan spor i kao odgovor na nepostojeću tužbu.

²⁸ Aristotel, *Ustav atenski*, 43,5. V. Aristotle, vol.20., trans.H.Rockham, Cambridge, London, 1952.

²⁹ Tekst Demostenovih govora u: Demostenes, trans. N.W DeWitt. N.J.DeWitt, Cambridge, London, 1949.

³⁰ Burckhardt, J., *Povijest grčke kulture*. Knjiga prva, Zagreb, 2001, str. 191. – 195.

³¹ Hansen, M. H., *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes.*, str. 195.

³² V. Demosten, 58,11.Against Theocrines.

³³ Engleski i američki povjesničari prava nazivaju ih „supporting speakers“.

³⁴ Od stranaka u postupku se, kako kažu neki izvori, jasno očekivalo, da iznesu svoje vlastite govore.V. Bers, V., Lanni,A., *An Introduction to the Athenian Legal System*, str.5., dostupno na http://www.stoa.org/projects/demos/article/_intro_legal_system?page=5&greek, posjećeno 15.06.2012.

danas, ne samo da nije bio dobrodošao već se smatrao i prijestupom koji se mogao utužiti³⁵. Uglavnom su sinegori bili rođaci ili prijatelji koji su se u sporu dobrovoljno zauzimali za stranku. Dakle, jedan dio vremena³⁶, koji je bio stranci na raspolaganju, mogao je poslužiti kako bi osoba koja je vještija, uglednija, snalažljivija³⁷ iznijela pred porotom ono što bi stranci kojoj pomaže moglo osigurati pobjedu u sporu. Stranka bi po završetku svog govora pozvala sinegora da govori u njenu korist. Sinegora bi pozvali u pomoć i onda kad je stranci bilo nezgodno o nečemu govoriti ili bi to moglo ostaviti loš dojam na suce³⁸. Pomoć je mogla biti, kako na strani optužbe, tako i obrane. U slučaju *eisangelie*, kad su Vijeće ili Skupština odlučili o pokretanju parnice, imenovali bi određeni broj ljudi na strani optužbe³⁹. Formalno, djelovanje sinegora nije bilo regulirano, no točno su se znale granice tog djelovanja. Bilo je slučajeva, o kojima svjedoče izvori, u kojima se neki sinegor previše uživio u svoju ulogu te ponašao poput tužitelja. Tako se u Pseudo-Demostenovom govoru „Protiv Neare“ spominje da je „Appolodoros govorio kao da je službeni tužitelj i ignorirao činjenicu da je bio samo sinegor“⁴⁰. Citat potvrđuje dvije strane u postupku kao ključne, dok su se ostale osobe u postupku očito smatrale manje važnima, unatoč ulozi koju su mogle imati u donošenju odluke sudaca iz naroda.

Sinegore i logografe te njihove uloge u sudskom postupku treba razlikovati. I jedni i drugi su pružali strankama pomoć u postupku, koja je često bila neophodna, s obzirom da je svatko samostalno vodio spor i osobno nastupao pred sudom. Ipak, logografi nisu trebali govoriti pred sudom, njihov je posao trebao završiti prije početka postupka. No, bilo je rijetkih slučajeva, što bi se dalo zaključiti iz jednog Isejevog govora,⁴¹ (O Nikostratovom imetku) da je jedna osoba koja je bila prijatelj stranaka u postupku, bila i logograf i sinegor. Čini se da su te dvije funkcije mnogi smatrali nepovezivima dok neki izvori s kraja 4.st.pr.n.e. potvrđuju da se te dvije funkcije miješaju i brkaju⁴². Nije bilo dozvoljeno da stranku pred sudom brani netko tko bi za to dobivao naknadu⁴³, dok logografi rade za novac. Pitanje je ipak što se događa ukoliko je prijatelj optuženog ujedno i profesionalni logograf koji mu govor (zbog prijateljstva) ne piše za novac i još ga kao sinegor iznosi pred sudom. Čini nam se da je ovakva situacija bila moguća, no ostaje pitanje kako i koliko je to utjecalo na sudsko vijeće⁴⁴. Plaćanje ili potkupljivanje sinegora bio je težak delikt. Demosten svjedoči da Atenjani nisu bili imuni na takvo ponašanje⁴⁵, a Atenjanin koji je za to znao mogao je tužiti za takvo ponašanje.

Status sinegora je drugačiji od onoga koji zauzima svjedok. Od sinegora se, baš zbog onog što oni jesu (a to su u prvom redu rodbina i prijatelji) ne očekuje objektivnost. Čak ih se nije moglo tužiti zbog davanja lažnog iskaza (*dikē pseudomartyriōn*). Ponekad sinegor čak istupa u sporovima koji se tiču njegovog osobnog interesa⁴⁶. Za razliku od logografa i svjedoka, od sinegora se ne očekuje iskaz o pravno relevantnim

³⁵ V. Demostenes, 46,26. Against Stephanus II.

³⁶ U nekim slučajevima bilo je moguće sinegoru prepustiti i veći dio vremena za iskaz. V. MacDowell, *The Law in Classical Athens*, str. 251.

³⁷ Demosten svjedoči u Govoru za Phormiona da je veći dio vremena istupao sinegor iako je Phormion od roba uspio postati bankar i atenski građanin. V. Demostenes, 36,1.

³⁸ V. Avramović, S., *Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo*, Beograd, 1991., str. 58, 59.

³⁹ Čak do deset.

⁴⁰ V. Kapparis, K.A., *Appolodoros, Against Neara*, New York, 1999., str.436. Demostenes, 59. Against Neaera.

⁴¹ V. Isaeus, 4,18,20. Govor o Nikostratovom imetku. Isaeus, trans. E.S.Forster, Cambridge, London, 1962. O spornim momentima u djelu vidi kod Avramović, *Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo*, str. 182. Govor pokazuje snalažljivost sinegora.

⁴² Tako Avramović, *Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo*, str.92.-93.

⁴³ V. Demostenes, 46,20. Contra Stephanus II.

⁴⁴ Avramović navodi da je to „načelno moglo utjecati na podozrenje sudija“. V. Avramović, *Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo*, str.93.

⁴⁵ Demostenes, 46,20. Contra Stephanus II.

⁴⁶ V. Isaeus, 2,2 i 6,3,4. Meneclis i Philoctemon.

činjenicama⁴⁷, nego samo o karakteru stranke koju hvali, te okolnostima i saznanjima koja mogu pomoći stranci za koju istupa⁴⁸.

Zbog učinka koji bi mogli imati na suce, postojala je mogućnost da stranci u postupku pomognu i druge osobe izgovorivši samo koju riječ u njenu korist, a ponekad se sreću i dva, tri, ali i deset sinegora⁴⁹. Ponekad su to i osobe koje već samom pojavom mogu utjecati na najdublje emocije sudaca, npr. žena i nejaka, rastužena dječica⁵⁰.

Čini se posve logičnim da su za sinegore birani ljudi vični govorništvu. Oni su se možda i unaprijed pripremali za pomoć stranci, a vjerojatno su i sami mogli naručiti govor od logografa. Efekt je sigurno bio bolji ukoliko je sinegor bio neki uglednik npr. magistrat ili strateg, netko čija riječ ima težinu. Sinegori daju završni ton govoru stranke i izvjestan su epilog govora koji utječe na donošenje ovakve ili onakve presude. Valja dodati da je neke Atenjane i izvjesna „bliskost“ sa sudovima, nastala od njihova mara pri čuvanju javnog interesa te podnesenim javnim tužbama, učinila podobnim „odvjetnicima“⁵¹.

5. Govornici u sudskom postupku i logografi

Aristofanova misao: „govorima duh dobiva krila i čovjek se uzdiže“⁵² najbolje ističe značenje riječi kod Grka. S potpunim razvojem polisa u demokraciji i demokracije u polis, kad su Narodna skupština i narodni sudovi krojili jednako politiku kao i svakodnevni život, govor je postao od najveće važnosti, a govorništvo kao veliki glavni element⁵³, karakteristika najodličnijih. Govor pred tijelom vlasti ili atenskom porotom, dakle demosom bio je jednako test umnosti i sposobnosti kao i test vrlina u privatnom životu, građanskog statusa, razumne argumentacije te strasti. U javnom životu, koji podrazumijeva i sudski postupak, riječ ima nemjerljivu snagu, i „veću nego kod drugih naroda“, kako to kaže Burckhardt dodajući da je „u stvarima države, kao i pred sudom oduvijek bilo najjačih djelovanja, koja su nailazila na najveće divljenje“⁵⁴.

Grčki političari, bez obzira čije su interese zastupali, demosa, plemstva, plutokratske manjine ili vlastite, uvijek su se radije oslanjali na retorička sredstva uvjeravanja, nego pravnu argumentaciju⁵⁵. Izvori koji to potvrđuju su sami održani govori^{56, 57}. Govorništvo političkih vođa i uglednika posebice je bilo dobrodošlo pred sudovima jer je svakim istupom rastao ugled dotičnog. Kao tužitelj, govornik je sprječavao svoje rivale da napreduju, kao optuženi suprotstavljao se vješto sročnim govorom političkim izazovima oponenata⁵⁸, a kao sinegor imao je šansu pokazati lepezu svog znanja, rječitosti, snalažljivosti i časti, što mu je jednako donosilo političke bodove.

⁴⁷ Drugačije logografi.

⁴⁸ Zbog toga sinegore ipak ne bismo nazvali začetcima odvjetništva. Za usporedbu vidjeti ovlasti odvjetnika danas u Zakonu o odvjetništvu (N.N. br. 76/09, 153/09, 116/10, 145/10, 57/11, 130/11).

⁴⁹ Vidi bilješka 37.

⁵⁰ Primjer Aristofan, Ose, 568-570., str. 101.

⁵¹ Pa čak i svjedocima. V. Lofberg, *The Sycophant-Parasite*, str.63.

⁵² Cit. Aristofan, *Ptice*, 1447.

⁵³ Burckhard naziva govorništvo, stvari najvećeg napora te glavnim elementom. V. Burckhardt, J., *Povijest grčke kulture. Knjiga druga*, Zagreb, 2003., str. 244.

⁵⁴ Cit. Burckhar. *Ibid.*, str. 246.

⁵⁵ Čini se da je i danas tako.

⁵⁶ Avramović, S., *Pravna država u antici: pro et contra*, Beograd, 1998., str. 156.

⁵⁷ Burckhardt, J., *Povijest grčke kulture. Knjiga druga*, Zagreb, 2003., str. 245.

⁵⁸ Tako Wolpert, A., Kapparis, K., *Legal Speeches of Democratic Athens, Sources for Athenian History*, Indianapolis, Cambridge, 2011.

Cilj rječitosti, pred nedovoljno učenim narodom koji je kao masa u Skupštini ili sudovima bio spreman na slušanje, bio je ganuti ljude, dotaknuti njihove osjećaje, nagnuća, intimu: u sudu, da bi sebe spasio, a protivnika upropastio, čovjek se služio svime što je moglo utjecati na onog koji sluša kako bi dotični sam proživio sporni događaj i u toj fikciji izabrao stranu. Slušatelj u masi pomalo „čuje“ i fikcije drugih koji slušaju pa se tako stvara jedno kolektivno mišljenje „uz punu, pa i kod slušatelja pretpostavljenu svijest o nepravdi“⁵⁹. Bilo koji govor (kao i istup sinegora) nije podnosio „slušanje na daljinu“. Ovdje i sada bila je metoda uspješnosti. Pri tome se u parnici za očuvanje vlastite imovine⁶⁰, kako bi se pozvalo na viši interes i dirnuo demos, spominjalo i javno dobro⁶¹. Razvojem demokratskog sudstva i stalnog povoda za govore koje je ono davalo, nastao je temelj razvoja jedne sistematske i teorijske vještine. Govorništvo u početku politička vještina razvilo se kao sredstvo atenskog sudstva da bi bila otvorena vrata novoj vještini - pisanju govora, logografiji⁶². Govornici (retores⁶³) u Narodnoj skupštini, prvi su svoju vještinu nudili u svrhu podnošenja i podržavanja prijedloga⁶⁴.

Vještina govora podrazumijevala je autoritet govornika, odnosno njegovu osobnost, ali jednako i držanje, glas, pa i svojevrsnu umilnost s obzirom na sastav vijeća sudaca. No, u parnicama u kojima su se rješavale životne sudbine bilo je rizično nastupati bez pravnog znanja i sudskog iskustva. Bilo je uputnije zatražiti pisani govor od logografa koji je, osim znanja i iskustva, kako u parnicama tako u pisanju mogao objektivnije sagledati stvar, budući da sam nije bio stranka u postupku niti je u njemu osobno sudjelovao. Ipak, i u vezi logografa postoje polemike koliko su njihovi sačuvani radovi lirsko-retorska, a koliko pravna djela. Nekoliko je izvora koji svjedoče ovo drugo. Tu prije svega valja spomenuti Tukididovo svjedočenje Antifontovog pravnog znanja⁶⁵ kao i Plutarhovo Isejevog⁶⁶. I Burckardt smatra Antifonta pravnim znalцем te spominje da je prva osoba koja je zabilježila govor⁶⁷, dok Liziju smatra najvažnijim predstavnikom velikog i umjetničkog razvoja sudskog govora.

S vremenom se za sudske govore razvila prava tehnika pisanja⁶⁸, o tome od kojih dijelova se treba sastojati govor, na što treba obratiti pažnju, kako završiti govor itd.

Za optužbu i obranu pred sudom razjašnjavalo se značenje *status causae*. Stoga je branitelj trebao dokazati da: optuženi nije počinio spomenuto djelo ili (ukoliko je to isto nesporno) da je to zakonito, pravedno, lijepo i patriotski. Ako to ne vodi u dobrom smjeru, treba pokušati izvući oproštaj tako što će to što se dogodilo predstaviti kao

⁵⁹ Cit. Burckhardt. V. Burckhardt, Povijest grčke kulture, str. 245.

⁶⁰ Avramović zauzima stav da je „bujanje privatne svojine posebno pogodovalo sudskom govorništvu“ uz ostale elemente kao što su prethodna govornička praksa, demokratski politički odnosi, porotno suđenje, utjecaj sici-lijanske retorske tradicije, mentalitet Atenjana sklonih parničanju. V. Avramović, Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, str. 66.

⁶¹ V. Clark, W.P., Private and Public Benefactions in Athenian Litigation, The Classical Weekly, vol.23., no.5, 1929., str.33.-35., dostupno na <http://www.jstor.org/stable/4389366>, posjećeno 1.05.2012. Kao izvor navodi se Lizija 18,1 i 17,20. On the Confiscation of the Property of the Brother of Nicias i On the Property of Eraton.

⁶² Logograf je bio govornik koji je sastavljao govore za građanske parnice. Logograf ne govori osobno; on daje tekst koji će branitelj pročitati pred sudom. Dobar logograf vodi računa o osobinama govornika i njemu prilagođava govor, daje mu boju i ton usmene improvizacije same stranke. Prema V. Chamoux, F., Grčka civilizacija u arhaisko i klasično doba, Beograd, 1967., str. 427; Avramović, S., Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, str. 81.-84.

⁶³ Grci su razlikovali govorničku praksu od govorničke teorije (retorika). Govorništvo se pak dijeli na sudski govor (genos dikanikon), politički govor u užem smislu (genos symbouleutikon) i svečani govor (genos panegyri-kon).

⁶⁴ Burckhardt, Povijest grčke kulture, str. 245.- 249.

⁶⁵ Tukidid, VIII, 68,1.

⁶⁶ V. Avramović, Isejevo sudsko besedništvo i atinsko pravo, str. 95.

⁶⁷ Tako Burckhardt, Povijest grčke kulture, str. 259.

⁶⁸ Umijeće pripremanja i izlaganja govora pak ima pet sastavnica: prikupljanje, raspoređivanje, sastavljanje, učenje govora i govorna izvedba.

grešku, zlu kob ili nešto nevažno i beznačajno. Sudski govor se trebao sastojati od uvođa, pripovjednog prikaza, obrade i završetka, a treći dio je morao sadržavati navođenje dokaza i pobijanje.⁶⁹ Bilo je dakako raznih savjeta i učenja, pa čak i čime se govornik treba poslužiti u „žanru hvaljenja i kuđenja“, za što su postojale određene doskočice.

Među logografima čiji će pisani govori oživjeti na atenskim sudovima bilo je onih koji su se više (kao na primjer Isaeus tj. Isej) ili manje, gotovo usput, pozivali na određene zakone (što se tretira kao jedno od dokaznih sredstava). Iako su skoro svi atenski govornici pisali sudske govore, nisu svi bili jednako dobri poznavatelji prava. Tu se može postaviti pitanje je li govornik vjerno komentirao tekst zakona, ili ga je interpretirao prema potrebama svog klijenta, izvrćući pri tome njegov smisao. Ovdje bi odgovor bilo najbolje dati nakon iscrpne analize govora, uzimajući u obzir sve okolnosti slučaja. Ipak, poznavajući atensko društvo u cijelosti, a posebice funkcioniranje sudstva, teško je vjerovati da bi se govornik odlučio za posve krivo navođenje zakona, iako je vještina prikazivanja slučaja podrazumijevala i različite načine pozivanja na propise. Suvremenici stoga nisu uvijek imali pozitivno mišljenje o logografima (sam Isokrat) što je išlo i tako daleko da se na njih gledalo skoro kao na sikofante, ili na one koji hoće nekoga prevariti poput sofista⁷⁰. Margetić navodi: „Cilj logografa je bio da prije svega u glavi suca stvori potpunu zbrku u pogledu činjenica i pravnih propisa, te da nakon toga usmjeri njihove instinkte raznim religioznim, političkim i moralnim kvaziprincipima“⁷¹. Logograf se okretao i nepravničkim argumentima, npr. razvijanju simpatija prema svom klijentu i netrpeljivosti porote prema protivnoj stranci. Jedna od demokratskih mjera koja je sprečavala pretjerano manipuliranje logografa bila je revizija važećih zakona izvršena 403. g.p.n.e., od kada su svi zakoni izloženi na javnom mjestu. Konačno, za citiranje zakona koji ne bi postojao bila je predviđena smrtna kazna. Određena specijaliziranost logografa u službi pisanja dobrih govora nije bila na odmet. Tako se većina od sačuvanih Isejevih govora odnosila na sporove u području nasljednog prava.

Logografi su naplaćivali svoje usluge. Iako se ne zna kolika je bila naknada za pripremanje sudske govora pretpostavlja se da je bila prilično visoka, čak 20 % vrijednosti spora⁷². U procjeni je li i 20% veliki iznos treba napomenuti da su logografi odgovorni za tijek i ishod sudske spora i za sve pravne radnje stranke u postupku⁷³.

Kao logografi posebno su uz Iseja bili značajni, Antifon i Lizija, Demosten i Izokrat⁷⁴, a listu onih koji su od šezdesetak sačuvanih imena govornika bili najuspješniji uz njih čine još Andokin, Eshin, Likurg, Hiperid i Dinarh⁷⁵.

Antifon, učitelj retorike i pisac sudske govora, posebno se specijalizirao za govore u slučaju ubojstva (i to na strani obrane)⁷⁶. Govor „O ubojstvu heroda“ smatra se najstarijim sudske govorom. Antifona smatraju prvim velikim piscem sudske govora te pravnim znalцем koji je otkrio pojam nehata.

⁶⁹ Ibid, str. 258.

⁷⁰ Demostenes, 19. On the False Embassy. Usporedba mišljenja o pravnim savjetnicima ili odvjetnicima danas možda bi rezultirala sličnim mišljenjima.

⁷¹ Cit. Margetić. V. Margetić, L., Pseudo-Demostenov govor protiv Leohara i diamartirija, rad Sanu, 3.-4., 1962., str. 261.

⁷² V. Avramović, Isejevo sudske besedništvo i atinsko pravo, str. 91. pozivajući se na izvor u bilj. 44. Ciceron svjedoči o malim naknadama. V. Cicero, De oratore, 1,45, 198. Dostupno na <http://www.arhive.org>, posjećeno 17.06.2012.

⁷³ Teofrast, 8,8. Karakteri. V. Karakteri, pr. Pejčinović, P., Sarajevo, 1975.

⁷⁴ V. De Krešenco, L., Istorija grčke filozofije. Od Sokrata nadalje, Novi Sad, 2009., str. 20.

⁷⁵ Ta se lista pripisuje Plutarhu ali vjerojatno je da ju je sastavio neki drugi autor. Među njima nisu svi atenski građani (npr. Lizija). Životi deseterice govornika v. Plutarch's Lives and Writings, ed. Clough, A.H., Goodwin, W.W., London, 1914., dostupno na <http://classicpersuasion.org/pw/plu100r/pluantip.htm>, posjećeno 22.06.2012.

⁷⁶ Avramović, S., Isejevo sudske besedništvo i atinsko pravo, Beograd, 1991., str. 38.

Lisija (oko 460. g.p.n.e. – 380. g.p.n.e.) je bio najslavniji sastavljač sudskih govora. Kao profesionalni logograf napisao je, navodno, više od dvjesto govora. Pretežno se odnose na sporove javnog karaktera (zloupotreba službene dužnosti, izdaja, podmičivanje, vojna kaznena djela, ubojstvo i pokušaj ubojstva). Lisija je prvi razvio tehniku koja je naglašavala da se pri sastavljanju govora vodi računa o karakteru i osobinama govornika⁷⁷.

Demosten, (r. 384.g.pr.n.e - 322.g.pr.n.e.). Uspjeh u parnici protiv svojih skrbnika potakao ga je na to da postane profesionalni logograf. Učio je od Iseja te se u njegovim govorima osjeća utjecaj učitelja. Od sastavljanja sudskih govora, prešao je na političko govorništvo po čemu je postao još poznatiji. Pripisuju mu i tuđa djela poznata kao „Pseudo-Demosten“.

Isokrat, (436.g.pr.n.e. – 338.g.pr.n.e.). Uz njega se dalje razvija sudsko govorništvo u Ateni, ali se njegov doprinos retorici više veže za političko govorništvo. Pripada krugu sofista (među koje ga stavlja i Platon), mada piše protiv njih. Ideja o relativnosti istine dovela ga je do shvaćanja da je funkcija govora u uvjeravanju u subjektivnu istinu, ali je shvaćao i moguće opasnosti od zlouporabe govora u sudskom i političkom govorništvu⁷⁸.

Isaeus, (nije utvrđeno, oko 420.g.pr.n.e.-350.g.pr.n.e.). Suvremenik Izokrata i Lizije. Ne zna se je li bio metek ili Atenjanin. Specijalizirao se za privatne sporove. Većina njegovih govora je pisana za nasljednopravne sporove.⁷⁹

6. Zaključak

Za razumijevanje atenskog pravosuđa potrebno je poznavanje atenskog društvenog uređenja, u kojem ključnu riječ ima *demos*, te poznavanje kolektivnog mentaliteta kojeg Atena nikada nije prevladala. Zadatak svakog pojedinca je djelovati u interesu politisa, prijaviti, tužiti, pridonijeti politisu kao kolektivu, spriječiti one koji mu štete, spasiti ono što mu pripada. Ako je, toliko mrsko motrenje i kontroliranje sredstvo koje može pripomoći tom cilju valja od dva zla izabrati manje, pa čak ako ono treba na neki način biti nagrađeno. Stoga su sikofanti važan subjekt funkcioniranja ne samo pravosuđa već, neodvojivo, zbog prirode svog djelovanja, i cijelog atenskog društva. U svakom slučaju, šteta koju su građani mogli počinuti ucjenama bogatih građana ili neutemeljenim tužbama bila je manja od koristi koju je polis imao, tim više što su postojali pravni mehanizmi zaštite poput posebnih tužbi, kazni za odbačene tužbe, djelovanja organa vlasti po prijavi te animoziteta okoline koja u sredini kolektivnog mentaliteta na zlonamjernog pojedinca-sikofanta može učiniti veći pritisak od moguće sudske presude. U ocjeni važnosti sinegora i logografa u sudskom postupku, prednost bismo dali logografima kao poznavateljima prava, pravnim savjetodavcima te poznavateljima ljudskih karaktera. Činjenica da sami nisu govorili pred sudom te da nisu, kako bismo danas rekli, stranka u postupku, ne umanjuje navedeno. Sinegori su pak, ukoliko se zaista radi o rođacima ili prijateljima, na određeni način emocionalno povezani sa slučajem. No, za one koji su nesnalažljivi, bez samopouzdanja ili ikakvog znanja, oni su ipak kakva-takva pomoć koja se bez pomoći logografa ili rijetkog osobnog znanja teško može nazvati zamjenom za odvjetnika.

⁷⁷ Zamarovsky, V., Grčko čudo, Zagreb, 1974., str. 328.

⁷⁸ Isokrates, 15,244. Antidosis.

⁷⁹ Ibid, str. 97.

The role and importance of *sycophants*, *synegors* and *logographs* in Athenian judicial proceedings

The paper will analyze the roles and the importance of *sycophants*, *synegors* and *logographs* in an Athenian judicial proceeding, with the intention of describing these in a democratic climate of the *polis* that was prevalent in times of a slightly decadent democracy where *demos* had a strong, but a tragicomic role too, resembling Aristophanes' characters, not only of a righteous man and a tattletale, but of a legal scholar and a non-intrusive taciturn man as well. These represent the features of those who judge, but also of those who are parties to the proceedings or participants in any other way. The possibility of everyone suing those who are detrimental to the *polis* and, in certain cases, receiving compensation, had turned out to be a negative phenomenon, which is referred to in the most negative sense. However, it should be pointed out that the *polis* had both known and applied the mechanisms of legal protection that were to prevent sycophancy by not interfering with the citizen's rights to continue suing according to their knowledge and conscience. In addition to the *sycophant's* role, the role of *synegors* and *logographs* is interesting as well. Although these were described mostly as the originators of advocacy, we hold a different opinion. Namely, most frequently the *synegors* are not considered to be legal scholars so it seems more appropriate to assign this meaning to *logographs* who did not participate in judicial proceedings in person.

Key words: Athens, judicial proceedings, graphe, sycophant, synegors, logograph

